

להתזדנע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

שבועות דף כג

בענין שבועה על חצי שיעור נבילה

בשבועות דף כ"ג: שבועה שלא אוכל וכו': הא גופא קשיא, אמרת, שבועה שלא אוכל, ואכל אוכלין שאין ראויין לאכילה, ושתה משקין שאין ראויין לשתיה, פטור, והדר תני, שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים, חייב, מאי שנא רישא דפטור, ומאי שנא סיפא דחייב. הא לא קשיא, רישא בסתם וסיפא במפרש.

מפרש נמי גופיה תיקשי, אמאי, מושבע מהר סיני הוא. רב ושמזאל ורבי יוחנן דאמרי בכולל דברים המותרין עם דברים האסורין. וריש לקיש אמר, אי אתה מוצא אלא אי במפרש חצי שיעור, ואליבא דרבנן, אי בסתם אליבא דרבי עקיבא דאמר אדם אוסר עצמו בכל שהוא. בשלמא רבי יוחנן לא אמר כריש לקיש דמוקים לה למתניתין כדברי הכל, אלא ריש לקיש מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן, אמר לך, כי אמרינן איסור כולל, באיסור הבא מאליו, באיסור הבא על ידי עצמו לא אמרינן.

- א -

שבועה אם חלה על חצי שיעור להסוברים דחצי שיעור אסור מן התורה

המשנה בדרך שלא יהא תלוי בפלוגתת רבי עקיבא וחכמים, ואם נאמר דלרבי יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה לא חל השבועה על חצי שיעור נבילות וטריפות, אין לשאול מדוע לא העמיד רבי יוחנן המשנה כריש לקיש, שהרי לפי שיטתו דחצי שיעור אסור מן התורה אינו יכול לפרש דמה שחל שבועה על נבילות וטריפות אמור בחצי שיעור. ועל כרחך דאפילו לרבי יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה חל שבועה על חצי שיעור.

ובספר תוספות יום הכפורים (שמות בארץ) ביומא שם מצדד להעמיס גם בדברי הגמ' שם דלמסקנא חל שבועה על חצי שיעור אפילו לרבי יוחנן שסובר דחצי שיעור אסור מן התורה.

והרמב"ם בפרק ה' מהלכות שבועות הלכה ז' כתב דאם נשבע שלא יאכל כל שהוא מנבילות וטריפות ואכל פחות מכזית חייב בשבועה, שהרי אינו מושבע על חצי שיעור מהר סיני, ע"כ. וכתב בכסף משנה שם דאע"ג שהרמב"ם סובר כרבי יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה, עם כל זה חל שבועה על חצי שיעור, כי אינו מושבע עליו מהר סיני. וכן כתב בשו"ע יו"ד סי' רל"ח סעיף ד'.

ובטעם הדבר דאפילו לרבי יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה אם נשבע שלא יאכל פחות מכזית חל עליו שבועה, בתוס' (הנ"ל) כתבו דכיון שאין בחצי שיעור כי אם איסור בעלמא, אינו נחשב שהוא כבר מושבע ועומד. ואע"ג שאיסור לאו אינו חל על דבר שנאסר באיסור עשה, מכל מקום איסור חצי שיעור הוא איסור בעלמא שאינו נחשב מושבע ועומד.

ובחידושי הריטב"א לעיל דף כ"ב: כתב ג"כ דגם לרבי יוחנן חל שבועה על חצי שיעור, והוא מפרש דכיון שאין בחצי שיעור לא מלקות ולא קרבן ולא כרת, אינו נחשב לענין זה מושבע ועומד מהר סיני, וחל השבועה על איסור חצי שיעור כמו איסור חמור שחל על איסור קל, ואפילו להסוברים דאיסור חמור אינו חל על איסור קל, בזה מודה שחל שבועה על איסור חצי שיעור. ומשמע דזה בגדר איסור חמור שחל על איסור קל.

אכן ברדב"ז על הרמב"ם שם כתב דנהי דחצי שיעור אסור מן התורה, אכן אין איסורו מפורש בתורה, והשבועה בהר סיני לא היתה אלא על הדברים המפורשים בתורה. תדע, שהרי כתוב בתורה (דברים י"ז) 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך', ועם כל זה חל שבועה על דבר האסור מדרבנן. (אכן במה שכתבו דחצי שיעור נחשב איסור שאינו מפורש בתורה, ראה גליון מהרש"א בשו"ע יו"ד שם שהוא מועיר בזה, ואין מקום להרחיב).

סוגיות מתחלפות בזה / איסור חצי שיעור נחשב איסור קל כלפי איסור אחר / איסור חצי שיעור אינו מפורש בתורה / איסור דרבנן הוא בכלל לאו ד'לא תסור' אלא שאנו מפורש בתורה / איסור תורה שנלמד ע"י י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם

- תוס', תיה"כ"פ, רמב"ם, כס"מ, רד"ב, מגילת אסתר, שושה"מ, רשב"א -

א. כאמור, מה ששינוי במשנה דמי שנשבע שלא יאכל ואכל נבילות וטריפות, חייב, אע"ג שהוא מושבע ועומד מהר סיני, לרבי יוחנן מתפרש דזה אמור בכולל דברים המותרין עם דברים האסורין, כי ע"י כולל חל השבועה גם על דברים האסורים. ולריש לקיש מתפרש כשנשבע שלא לאכול נבילות וטריפות בפחות משיעור כזית שעל זה אינו נשבע ועומד מהר סיני. והיינו, דלרבנן שסוברים לעיל דף י"ט: דבנשבע בסתם שלא יאכל, כוונתו לאכילת כזית, תתפרש משנתנו במי שנשבע בפירוש שיאסר בפחות מכזית. ולרבי עקיבא שסובר דבנשבע בסתם דעתו לאסור עצמו בכל שהוא, תתפרש משנתנו גם בנשבע בסתם, כי כשנשבע בסתם שלא יאכל נבילות, מאחר שאסור עליו אכילת נבילה בכל שהוא, ממילא הוא אוסר על עצמו דבר שאינו נשבע מהר סיני.

והנה ביומא דף ע"ג: נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש אם חצי שיעור אסור מן התורה או שאסור רק מדרבנן, רבי יוחנן סובר דחצי שיעור אסור מן התורה וריש לקיש סובר דחצי שיעור אסור מדרבנן. ושם דף ע"ד. משמע דמה שריש לקיש מפרש משנתנו דלכן חל שבועה על נבילות וטריפות משום דמיירי באוסר אכילתן בפחות מכזית, זה לפי דעתו שסובר דחצי שיעור אינו אסור מן התורה כי אם מדרבנן, ולכן חל השבועה על חצי שיעור נבילות וטריפות, כיון שמן התורה מותר אכילת חצי שיעור. אבל לרבי יוחנן שסובר דחצי שיעור אסור מן התורה, אין שבועה חל על נבילות וטריפות אפילו בחצי שיעור, כיון שגם חצי שיעור אסור מן התורה.

אמנם בתוס' (בסוגיין ד"ה דמוק) כתבו דמדברי הגמ' שלפנינו משמע דאפילו לרבי יוחנן שסובר דחצי שיעור אסור מן התורה, אם נשבע שלא יאכל חצי שיעור נבילות וטריפות, חל עליו השבועה. ומה שהעמיד ריש לקיש את המשנה בנשבע שלא לאכול פחות מכזית, אינו דוקא לפי שיטתו שסובר דחצי שיעור מותר מן התורה, כי גם לרבי יוחנן שסובר דחצי שיעור אסור מן התורה, אם אוסר פחות מכזית חל עליו השבועה.

והתוס' מוכיחים כן ממה ששאלו בגמ' מדוע אין רבי יוחנן מפרש כריש לקיש דמשנתנו מיירי באוסר בפחות מכזית ואמרו דזה משום שהוא מעמיד

מדברנן, לא נאמר בבירור בסיני, לכן אע"ג שהעובר עליהם עובר על איסור תורה, מכל מקום חל עליהם השבועה, כי על דבר שאינו מפורש בתורה אינו מושבע מהר סיני.

ובספר שושנת העמקים (לבעל פרי מגדים) סי' ז' מסתפק אם חל שבועה בדבר שאיסורו מן התורה אלא שאינו כתוב בפירוש בתורה והוא נלמד ע"י אחד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם. וכתב דיש לחלק בזה מאיזה משלש עשרה מדות הוא נדרש.

אמנם בחי' הרשב"א (בסוגיא) וכן בתשובותיו ח"א סי' תרט"ז כתב דלפי מה דקיי"ל דחצי שיעור אסור מן התורה לא חל איסור שבועה על חצי שיעור נבילות, כי הוא מושבע על זה מהר סיני. ומקורו על פי דברי הגמ' ביומא (הניל) דמוכח דמה שמעמיד ריש לקיש המשנה בחצי שיעור הוא לפי דעתו שסובר דחצי שיעור אסור רק מדברנן. וכתב דממה שאמרו בגמ' דלכן אין רבי יוחנן מעמיד המשנה בחצי שיעור משום שרצה להעמיד המשנה לדברי הכל, אין להוכיח דלינא דאפילו לרבי יוחנן חל שבועה על חצי שיעור, דיש לומר דבגמ' נקט טעם נוסף, ובפרט שהוצרכו לפרש כן אליבא דשמואל מדוע לא העמיד המשנה דמיירי בחצי שיעור.

- ב -

נשבע שלא לאכול נבילה פחות מכזית ואכל שיעור כזית

שבועה שעבר באכלו חצי כזית, ואע"ג שבגמרא הכזית מתחייב למפרע על אכילת נבילה, מכל מקום עדיין הוא חייב על חיוב שבועה, כי מה שנתחדש דשני אכילות מצטרפות בשיעור אכילת פרס אמור רק לחומרא לחייבו כאילו היא אכילה אחת, אבל אין זה מועיל להפקיע איסור שכבר חל מקודם.

אמנם בשו"ת נאות יעקב סי' א' (אות ד') כתב לדבר פשוט להיפוך, דמה שכתב הרמב"ם דהשבועה חל דוקא אם אכל פחות משיעור כזית, היינו דאפילו אם מתחילה אכל פחות מכזית ושוב הוסיף עד כזית, אינו מתחייב משום שבועה, כיון שבזה מתחייב על אכילת נבילה. ואין אומרים דבשעה שאכל פחות מכזית כבר נתחייב בחיוב שבועה, ושוב לא יופקע ממנו חיוב שבועה על ידי שאכל עוד כזית.

והוא מבאר הדבר על פי מה שיש להסתפק בגדר חיוב אכילת כזית איסור בכדי שיעור אכילת פרס, אם הכוונה היא שעובר על האיסור רק במשהו האחרון בעת גמר אכילת כזית, או דהכוונה היא דכשגמר לאכול כזית מתחייב אז על כל משהו ומשהו שמתחילת האכילה עד סופה. וכתב דנפקא מינה במי שאכל כזית איסור בכדי אכילת פרס ובאמצע אכילת הכזית העיד עדות לפני בית דין, אם עדותו כשרה או לא. כי אם חיובו הוא על משהו האחרון של אכילת הכזית, נמצא דבשעת עדותו עדיין לא עבר על העבירה ועדיין הוא כשר לעדות. אבל אם נפרש שאחרי שגמר לאכול מתחייב על כל משהו ומשהו מן הכזית, נמצא דבשעת עדותו כבר היה עליו דין רשע ופסול לעדות. והעלה דמסתבר שאחרי שגמר שיעור כזית הרי הוא מתחייב בעד כל משהו שאכל.

ומעתה, בנשבע שלא לאכול נבילה פחות מכזית, אם לבסוף אכל שיעור כזית נבילה כדי אכילת פרס, אינו מתחייב משום שבועה, כי מאחר שבגמרא האכילה נתברר שמתחייב על אכילת נבילה בעד כל משהו ומשהו שאכל, נמצא דעכשיו מתברר דאפילו בשעה שאכל רק חצי כזית, לא נתחייב אז משום שבועה, שהרי נתגלה שאותו חצי כזית שאכל בתחילה, לבסוף נתהווה כחלק מכזית שלם, ונתחייב מלקות בעד כל משהו ומשהו שאכל בתחילה, וכיון שעל כל משהו ומשהו היה מושבע ועומד מהר סיני שלא לאכול מצד חיוב נבילה, לא חל השבועה אפילו על משהו ראשון שאכל. [א]

וכוונתו בזה, דהנה דעת הרמב"ם בספר המצות (ריש שורש ראשון) דמי שעובר על מצוה או על איסור דרבנן, עובר על מה שכתוב בתורה (שם) 'ועשית על פי התורה אשר יגידו לך', 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל'. אמנם הרמב"ן שם חולק עליו, והעלה דהעובר על דברי חכמים אינו עובר בלאו דלא תסור, והוא מוכיח כן ממה שמצינו הרבה קולות שהקילו חכמים במצוות דרבנן יותר מבמצוות דאורייתא, ואם נאמר דמצוה דרבנן היא בכלל לאו דלא תסור, האין הקילו בדרבנן יותר מבדאורייתא.

ובספר מגילת אסתר שם מביא דבספר זוהר הרקיע תמה על דעת הרמב"ם מדברי הגמ' ביומא (הניל) שאמרו דשבועה חל על איסור חצי שיעור משום שאיסורו רק מדברנן, ואם איסור דרבנן הוא בכלל לאו דלא תסור האין חל שבועה על חצי שיעור, הרי סוף סוף גם חצי שיעור אסור מן התורה מטעם לא תסור.

אמנם בספר מגילת אסתר כתב דאע"ג דהעובר על מצוה דרבנן עובר בלאו דלא תסור, אפילו הכי חל שבועה על חצי שיעור מפני שאיסורו מדברנן, דכיון שאיסורו מדברנן נמצא שאין האיסור מפורש בסיני, ולא היתה שבועה בהר סיני אלא בדברים שנאמרו בסיני בבירור, אבל דברים האסורים

מה שחל שבועה על נבילה פחות משיעור אמור באכל רק פחות משיעור / אכל בתחילה פחות משיעור ואחר כך השלים עד כזית / באיסורי אכילה אם עובר על הלאו רק בגמרא אכילת כזית או שעובר למפרע על כל משהו / הגיד עדות באמצע אכילת כזית

- רמב"ם, רבי עקיבא איגר, רש"י, אמרי בינה, נאות יעקב -

ב. הרמב"ם בפרק ה' מהלכות שבועות הלכה ז' מביא אוקימתא דריש לקיש דשבועה על נבילה חלה בנשבע שלא יאכל כל שהוא מנבילות וטריפות, וכתב דאם 'אכל פחות מכזית' חייב בשבועה, שהרי אינו מושבע על חצי שיעור מהר סיני, ע"כ.

ובשו"ת רבי עקיבא איגר מהדו"ק סי' ע"ו מזייק בדבריו דדוקא אם אכל פחות מכזית חייב משום שבועה, אבל אם אכל שיעור כזית אינו חייב משום שבועה, כי לגבי אכילת כזית נבילה אין שבועה חלה עליו כי הוא מושבע ועומד מהר סיני. [א]

ורש"י ביומא דף ע"ג: (ד"ה וריש, או) כתב ג"כ דמיירי דכשאכל לא אכל אלא חצי שיעור שאינו מושבע עליו מסיני. ומבואר בדבריו שאם אכל שיעור שלם לא חל עליו השבועה, כי על שיעור שלם הוא מושבע ועומד מהר סיני.

ובשו"ת רעק"א סי' קנ"ד מסתפק במה שסובר הרמב"ם דבנשבע על פחות מכזית ואכל שיעור כזית לא חלה השבועה, אם זה אמור באכל כזית בבת אחת, דכיון שאכל כזית בבת אחת אינו מתחייב על איסור שבועה כי אם על איסור נבילה, אבל אם לא אכל כזית בבת אחת, מאחר שכבר נתחייב על איסור שבועה לפני שגמר שיעור כזית, גם אחרי שגמר שיעור כזית עדיין מוטלת עליו עבירת השבועה שעבר לפני גמר אכילת הכזית. או דאפילו אם לא אכל כזית בבת אחת, כיון שלבסוף עבר על איסור אכילת נבילה, נמצא שלא עבר על איסור שבועה, כי הוא מושבע ועומד מחמת איסור נבילה.

ובאמרי בינה דיני נדרים סי' ח' (ד"ה ונראה) כתב לדבר פשוט דמה שמוכח בדברי הרמב"ם ובדברי רש"י שאם אכל כזית שלם אינו מתחייב על איסור שבועה, היינו דוקא באכל כזית בבת אחת, אבל אם אכל בתחילה חצי כזית ובתוך שיעור כדי אכילת פרס אכל עוד חצי כזית, עדיין הוא חייב על חיוב

[א] בשו"ת רבי עקיבא איגר שם מעיר דמאחר שהשבועה חל על אכילת חצי כזית מדוע לא נאמר שמטעם זה תחול גם על אכילת כזית מדין איסור כולל, דמנו דחל השבועה על חצי שיעור תחול גם על אכילה כשיעור. וכתב דצריך לומר דשבועה על ידי כולל חל דוקא אם השבועה כוללת גם מין אחר, אבל מה שחל השבועה על פחות מכזית אינו נחשב כולל שתחול השבועה על שיעור כזית, כיון ששניהם באותה האכילה אלא שהם בדרך אחר. וראה השלמות והוספות אות ב'.

[ב] לפי מה שמבאר בנאות יעקב דאם לבסוף אכל כזית שלם, נמצא שעבר